

Służba Celna w walce z przestępczością przeciwko zabytkom

Analiza porównawcza działań podejmowanych przez Służbę Celną w latach 2008-2009

Omawiając zagadnienia związane z działaniami Służby Celnej na polu zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom na wstępie należy podkreślić, iż stosownie do art. 2 ust 1 pkt 6 lit. b) ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej (Dz.U. Nr 168, poz. 1323) do zadań Służby Celnej należy realizacja polityki celnej w części dotyczącej przywozu i wywozu towarów oraz wykonywanie innych zadań wynikających z przepisów odrębnych, a w szczególności: rozpoznawanie, wykrywanie, zapobieganie i zwalczanie przestępstw i wykroczeń przeciwko dobrom kultury, określonych w art. 109 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) i w art. 53 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673, z późn. zm.). W takim brzmieniu przepisy ustawy o Służbie Celnej, weszły w życie z dniem 31 października

2009 r. Należy podkreślić, iż w ww. ustawie o Służbie Celnej organy celne uzyskały nowe kompetencje, wynikające z art. 2 ust. 2, w postaci prowadzenia postępowań przygotowawczych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeksu postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).

W zakresie zadań określonych w art. 2 ust. 1 pkt 6 Służbie Celnej przysługują uprawnienia procesowe policji, wynikające z przepisów kodeksu postępowania karnego. Przed wejściem w życie omawianej regulacji organy celne, po dokonaniu wykrycia nielegalnego wywozu zabytków, przekazywały sprawę do dalszego prowadzenia organom policji, ze względu na brak kompetencji do prowadzenia tego typu spraw. Obecnie sprawy takie prowadzone są przez komórki kar noskarbowe w Izbach Celnich lub komórki dochodzeniowo-śledcze w Urzędach Celnich.

Realizując swoje zadania wynikające z ustawy kompetencyjnej, Służba Celna współpracuje z wieloma instytucjami

i korzysta z pomocy instytucji wyspecjalizowanych w ochronie zabytków. Dodatkowo, chcąc coraz sprawniej walczyć z przestępczością przeciwko zabytkom, Służba Celna w ramach umowy twinningowej PL06/IB/FI/03 *Dalsze wzmocnienie służby celnej* zrealizowała podprojekt 1. pt. *Zwalczanie nielegalnego wywozu cennych przedmiotów, zabytków i dzieł sztuki*. Projekt ten miał na celu analizę sytuacji w polskiej Służbie Celnej dotyczącą procedur i mechanizmów zwalczania nielegalnego wywozu, na tej podstawie wypracowanie najskuteczniejszych procedur i mechanizmów zwalczania nielegalnego wywozu zabytków, ustalenie zasad współpracy z instytucjami zajmującymi się zwalczaniem przestępczości przeciwko zabytkom. Jednym z ważniejszych elementów projektu było spotkanie przedstawicieli Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych, Straży Granicznej oraz Komendy Głównej Policji z ekspertami z Austrii i Słowenii oraz ekspertami reprezentującymi polską Służbę Celną, podczas którego przygotowano podwaliny pod powołanie zespołu międzyresortowego ds. zabytków.

Efektom warsztatów organizowanych w ramach projektu było opracowanie podręcznika zatytułowanego *Zwalczanie nielegalnego wywozu zabytków, dzieł sztuki oraz cennych przedmiotów*. Podręcznik ten zawiera całościową wiedzę przydatną funkcjonariuszom celnym. Składa się on z części praktycznej i teoretycznej. Całościowo została w nim omówiona problematyka związana

z procedurami obowiązującymi przy legalnym wywozie zabytków oraz analiza głównych obszarów ryzyka zaobserwowanych podczas prób nielegalnego przewozu (wywozu i wwozu) obiektów zabytkowych. Podręcznik zawiera również podstawowe informacje dotyczące postępowań z poszczególnymi typami zabytków w sytuacji ich zatrzymania, aby nie dopuścić do ich zniszczenia (porady konserwatorskie). Omówiono również współpracę z innymi instytucjami zajmującymi się walką z nielegalnym handlem zabytkami. Ważnym elementem jest analiza przypadków zatrzymań zabytków. Podręcznik stanowi jednocześnie dopełnienie, przygotowanego podczas projektu, trzydniowego modułu szkoleniowego oraz materiałów szkoleniowych przeznaczonych do wykorzystania podczas szkoleń dla funkcjonariuszy celnych z zakresu ochrony zabytków. Projekt zakończył się przeszkoleniem 54 funkcjonariuszy celnych, podczas szkoleń prowadzonych przez koordynatorów ds. ochrony zabytków z Izby Celnych, którzy w ramach projektu uzyskali uprawnienia trenerów.

Analizując zatrzymania zabytków dokonane przez Służbę Celną w latach 2008-2009 należy podkreślić, iż w statystyce tej podane są tylko te przypadki zatrzymań, w których zabezpieczone obiekty zostały uznane przez wojewódzkich konserwatorów zabytków za zabytki. Należy jednak podkreślić, iż jest to jedynie wycinek działań kontrolnych podejmowanych przez funkcjonariuszy celnych. Zdarzenia, podczas których obiekty zostały np. uznane za przedmioty o cechach zabytków nie będące zabytkami, nie zostały uwzględnione w przedmiotowej analizie. W związku z tym, iż zawarta w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) definicja zabytku jest tak niejednoznaczna, wielokrotnie zdarzało się, iż podobne obiekty zostały uznane w jednym województwie przez wojewódzkiego konserwatora

zabytków za zabytki, a w innym nie. Wydaje się, iż dzięki obowiązującej od 5 czerwca 2010 r. znowelizowanej wersji ww. ustawy, która w sposób zasadniczy zmieniła przepisy wywozowe, tego typu sytuacje zostaną wyeliminowane.

W roku 2008 funkcjonariusze Służby Celnej dokonali 48 zatrzymań 1029 nielegalnie wywożonych i przywożonych zabytków, rok później odnotowano 51 takich przypadków, zatrzymując 448 zabytków. W porównaniu z latami poprzednimi zauważalny jest spadek liczby wykrytych prób nielegalnego wywozu i przywozu zabytków: w roku 2006 r. odnotowano 106 zatrzymań, a w 2005 r. – 197. Rokiem przełomowym był rok 2007 r., w którym odnotowano drastyczny spadek nielegalnie wywożonych i przywożonych zabytków, ujawniono jedynie 37 zdarzeń. W ostatnich latach natomiast można zaobserwować, iż liczba ta utrzymuje się na podobnym poziomie, z tendencją wzrostową.

Na potrzeby niniejszego opracowania wydzielono kilka typów zatrzymywanych przez Służbę Celną obiektów. Podobnie jak w latach poprzednich, można wskazać kilka najważniejszych typów obiektów, są to: malarstwo, grafika, rysunek (jako jedna kategoria), osobno wydzieloną kategorią są ikony. Kolejne wyróżnione kategorie, to: rzeźby i posągi, militaria, przedmioty użytkowe, przedmioty kultu liturgicznego, materiały biblioteczne, numizmaty, zegary,

i zegarki, pamiątki z okresu II wojny światowej, meble, instrumenty muzyczne, pozostałe. Oczywiście podział ten jest dość umowny.

Analizując miejsca dokonania zatrzymań, należy wyznaczyć następujące kategorie: wewnątrz kraju, urzędy pocztowe, porty lotnicze, granica lądowa. Należy zauważyć, iż nie wystąpiły jakieś zasadnicze zmiany tendencji w zakresie miejsc dokonania zatrzymań. W roku 2009 dokonano 8 zatrzymań wewnątrz kraju, natomiast w roku 2008 r. – 7, w urzędach pocztowych w 2009 r. odnotowano 25 zdarzeń, a w 2008 r. – 22, w portach lotniczych 6 zatrzymań w 2009 r., a w 2008 r. – 4, na granicy lądowej dokonano 12 zatrzymań w 2009 r., a w 2008 r. – 15. Analizując dane z lat 2009-2008 wzięto pod uwagę również tendencje występujące w wykorzystanych środkach transportu, w których zatrzymywane były zabytki. Wśród najczęściej występujących środków transportu wyróżnić można w roku 2008 transport drogowy – 21 zatrzymań, transport pocztowy – 22 przypadki, transport lotniczy – 5 zdarzeń. Natomiast w roku 2009 sytuacja wyglądała w następujący sposób: w transporcie drogowym dokonano 20 zatrzymań, w transporcie pocztowym 25 zdarzeń, natomiast w transporcie lotniczym 6 przypadków. Przedmioty zabytkowe nielegalnie przewożone były ukrywane w przeróżnych miejscach, analizując lata 2008 i 2009 trudno mówić o jakis zmie-

niających się tendencjach czy trendach. Najczęściej były to różnego rodzaju schowki w samochodach osobowych lub ciężarowych, w elementach konstrukcyjnych wagonów kolejowych, w kontenerach wykorzystywanych do przeprowadzek, gdzie między towarami zgłoszonymi ukryte były te, które nie zostały zadeklarowane w dokumentach. W roku 2008 zanotowano 33 przypadki wywozu zabytków bez pozwolenia, 6 przypadków niezgłoszenia zabytków w przywozie, dwa przypadki zatrzymania zabytków bez wymaganych dokumentów w tranzycie i 7 wewnątrz kraju. Natomiast w roku 2009 stwierdzono 8 przypadków wewnątrz kraju, 7 przypadków niezgłoszenia zabytków w przywozie, 3 przypadki w tranzycie oraz 34 przypadki nielegalnego wywozu bez wymaganych pozwoleń. Jeżeli chodzi o wywóz, to dominującym kierunkiem w roku 2008 były Stany Zjednoczone oraz Ukraina, z której były przemycane zabytki (na 6 ujawnionych przypadków nielegalnego przywozu 4 dotyczą Ukrainy). W roku 2009 r. nadal dominującym kierunkiem w wywozie były Stany Zjednoczone, zatrzymano też zabytki przywożone nielegalnie z Białorusi, Ukrainy i Rosji.

W latach 2008-2009 Służba Celna musiała się zmierzyć z kolejnym typem przestępczości przeciwko zabytkom,

a mianowicie z wywozem przedmiotów, które w wyniku ekspertyzy zostały uznane za falsyfikaty. W sytuacji wykrycia tego typu spraw Służba Celna przekazywała je organom policji do dalszego postępowania, gdyż nie posiada kompetencji do prowadzenia tego typu spraw. Jako przykład można wskazać Izbę Celną w Warszawie, w której w roku 2009 dokonano 24 zatrzymań zabytków bez wymaganego pozwolenia, w wyniku ekspertyz zatrzymanych przedmiotów w 5 przypadkach (co stanowi ok. 21 proc.) okazało się, że wywożone przedmioty są falsyfiatami (8 przedmiotów). Problematyka związana z obecnością falsyfikatów na polskim rynku sztuki od dawna jest znana zarówno osobom zajmującym się rynkiem sztuki, jak i służbom mającym na celu walkę z tym procederem.

Należy podkreślić, iż funkcjonariusze celni muszą być coraz lepiej przygotowani do pełnienia swoich obowiązków związanych z kontrolą przywozu i wywozu zabytków. Jest to związane z coraz bardziej wyrafinowanymi formami unikania kontroli celnej lub płacenia podatków, np. przy przywozie dzieł sztuki do Polski. W omawianym okresie można wskazać kilka spraw związanych z zaniżeniem wartości przywożonych dzieł sztuki. Nie omawiając szczegółowo

zagadnienia, należy zaznaczyć, iż importując obiekty mające więcej niż sto lat, płaci się jedynie od ich wartości podatek VAT, przy czym stawka na tego typu obiekty jest obniżona i wynosi 7 proc. Stawka 7 proc. obowiązuje również przy imporcie przedmiotów kolekcjonerskich. Mimo takich ułatwień część osób zaniża jednak wartość obiektów. Funkcjonariusze celni dzięki szkoleniom, a także bliskiej współpracy z instytucjami kultury oraz ekspertami z dziedziny wyceny dzieł sztuki starają się wychwycić takie przypadki. Dodatkowo należy wskazać, iż zdarzają się również przypadki deklarowania dzieł sztuki w przywozie w mniejszej ilości, dopiero w trakcie rewizji celnej ujawniane są obiekty nie zgłoszone. Zdarzają się również sytuacje, gdy osoby zajmujące się profesjonalnie handlem dziełami sztuki w sposób świadomy wprowadzają funkcjonariuszy celnych w błąd, fałszując lub zatajając informacje o autorach deklarowanych obiektów i wpisując w dokumentach nieadekwatną wartość obiektów. Oczywiście zjawiska te nie występują na szeroką skalę i trudno mówić tu o jakiś nowych trendach.

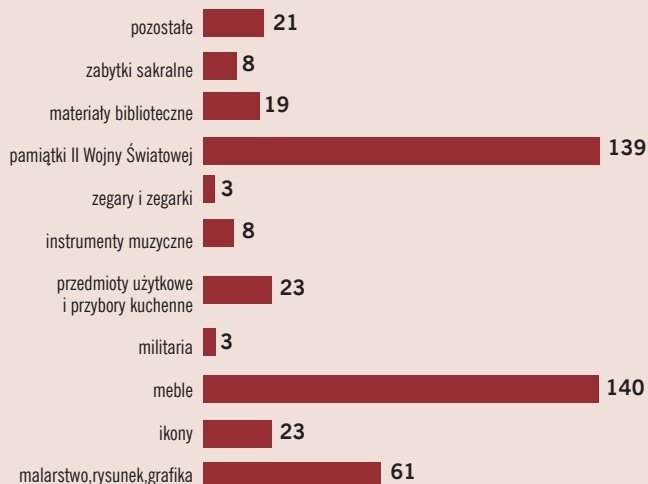
Na zakończenie należy podkreślić, iż w związku z coraz częstszymi przypadkami kradzieży zabytków na całym świecie, Służba Celna na bieżąco otrzymuje informacje za pośrednictwem Komendy Głównej Policji, Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz korzysta z szerokiego dostępu do bazy danych Interpolu o skradzionych dziełach sztuki, co stanowi bardzo ważne ogniwo w wykrywaniu obiektów kradzionych. Obiekt zabytkowy, który trafi już do odbiorcy, może przez długi czas nie wypłynąć na rynku sztuki, w związku z tym to kontrola celna staje się często ostatnią dogodną okazją ujawnienia tych obiektów.

Rok 2010 r. to kolejny rok wyzwań dla funkcjonariuszy celnich, w związku z wejściem w życie nowych przepisów wywozowych. Na podstawie nowych przepisów to funkcjonariusz celny będzie

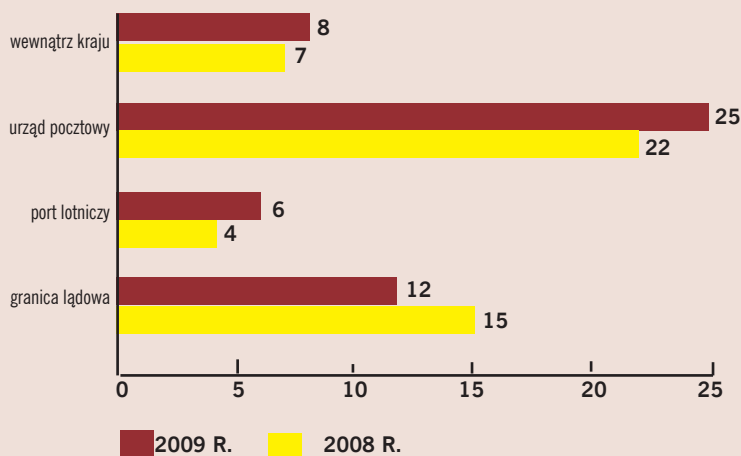
musiał dokonać wstępnej oceny wywożonego obiektu, stwierdzić czy jest to zabytek zgodnie z definicją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a następnie uznać czy obiekt spełnia pozostałe kryteria: wiek i wartość. Organy celne będą mogły żądać od osoby dokonującej wywozu dzieł sztuki okazania dokumentu potwierdzającego, że wywożony zabytek nie wymaga pozwolenia. Funkcjonariusz celny będzie musiał dokonać oceny wiarygodności przedstawionego dokumentu. Wydaje się, iż jest to zadanie dość trudne, w szczególności że funkcjonariusz celny w swojej codziennej pracy styka się i musi podejmować odpowiedzialne decyzje odnoszące się nie tylko do dóbr kultury, musi mieć szeroką wiedzę dotyczącą bardzo wielu kategorii przedmiotów. W związku z tym tylko dzięki bliskiej współpracy z instytucjami kultury oraz organami zajmującymi się ściganiem przestępczości przeciwko zabytkom egzekwowanie nowych przepisów może być skuteczne. Należy podkreślić, iż to od wiedzy funkcjonariuszy celnych faktycznie zależy, czy cenny obiekt wyjedzie za granicę, czy nie. Oczywiście, liberalizacja przepisów związanych z wywozem zabytków, od dawna lobbowana przez środowisko zajmujące się rynkiem sztuki, była potrzebna, jednak jeżeli instytucje kultury nie będą ściśle współpracować z organami odpowiedzialnymi za kontrolę wywozu zabytków, to jej realizacja będzie utrudniona. Nie jest możliwe wyszkolenie funkcjonariuszy celnych w zakresie wyceny i oceny dzieł sztuki, jak wiadomo eksperci latami zdobywają wiedzę na temat poszczególnych kategorii obiektów. Ważne jest natomiast szkolenie funkcjonariuszy celnych w zakresie pewnej wrażliwości na obiekty zabytkowe, aby potrafili je wychwycić, a wycenę i ocenę zostawić specjalistom. ■

Na ilustracjach: Przedmioty zatrzymane przez Służbę Celną.

LICZBA ZATRZYMANÝCH W 2009 R. PRZEDMIOTÓW ZE WSKAZANIEM NIEKTÓRYCH KATEGORII

MIEJSCA DOKONYWANIA ZATRZYMAŃ W LATACH 2008-2009

LICZBA ZATRZYMAŃ ZABYTEKÓW W LATACH 2007-2009

